

ДРАМСКА БАШТИНА

Кул
нас
Ср

Жарко Лазаревић

УГАШЕНО ОГЊИШТЕ

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ

Библиотека

ДРАМСКА БАШТИНА

Издавач

Музеј позоришне уметности Србије
11000 Београд, Господар Јевремова 19

Одговорни уредник

Миодраг Ђунић, директор

Главни уредник

др Зоран Т. Јовановић

Уредник и приређивач

Душан Ч. Јовановић

Ликовно-техничко решење

Ново Чогурић

Штампа

„Србоштампа“, Добрачина 6—8, Београд

Тираж: 500 примерана

Жарко Лазаревић

УГАШЕНО ОГЊИШТЕ

Драма из сеоског живота
у пет чинова са певањем

Београд, 1996.

УГАШЕНО ОГЊИШТЕ

Народно позориште у Београду

19. април 1914.

Писац *Жарко Лазаревић*

Композитор *Божидар Јоксимовић*

Редитељ *Илија Станојевић*

Диригент *Божидар Јоксимовић*

Подела улога није сачувана.

Дунавско народно позориште у Панчеву

20. јануар 1943.

Писац *Жарко П. Лазаревић*

Адаптатор *Петар С. Петровић*

Композитор *Божидар Јоксимовић*

Редитељ *Александар Верешчагин*

Сценограф *Влада Ребезов*

Диригент *Велимир Путник*

МИОДРАГ АВРАМОВИЋ, Мирко Симић

МИЛУТИН ЈАСНИЋ, Драган

ТОМКА ЈЕРЕМИЋКА, Бојана

ВЕЉКО МИЛОЈЕВИЋ, Раде

ВЛАСТИМИР РИСТИЋ, Ћата

ЖАРКО КОТРОШАН, Милоје

ИЛИНКА ДУШАНОВИЋКА, Јана

ВЛАДА МИЛИН, Један сват

РУЖА КРАНЧЕВИЋКА, Јока

ЖИВОЈИН МИШЧЕВИЋ, Примаш

МАРИЈА ВЕРЕШЧАГИНА, Врачара

РАДОМИР ШОБОТА, Један момак

МЕРИМА КОЗОМАРА, Једна девојка

ЂУРА ДРАГИЋ, Један гост

Л и ц а:

МАРКО СИМИЋ, богат сељак и кмет у селу

МИЛОЈЕ, његов брат

МИЛЕНИЈА, жена Маркова

ДРАГАН, син Марков

БОЈАНА, његова жена

РАДОВАЊИ, син Драганов

ЉУБИЦА, кћи Милојева

ЈЕЈА, кћи Милојева

МИЉАНА КРСТИЋ, меанџика, удова

МИЛЕНКО ЈЕРЕМИЋ, сељак из Дранња

РАДЕ, момак у Марна

ЧИЧА ПЕРА, сеосна старина

СЕЛИМ, дошљак из Босне, сеоски певач

ЈАНА, циганска певачица из Иванче

ДУДИЈА, њена мати, видара

ЈОЛЕ, општински ћата

I СЕЉАК

I СЕЉАК

I ЦИГАНИН

II ЦИГАНИН

БИРОВ, сеоски

— Девојке, момци, цигани свирачи —

— Догађа се у неком селу испод Космаја —

— Време садашње —

ЧИН ПРВИ

(Ноћ у очи Ђурђевдана... Мирише озеленело воће и расцветала бресква. Дрвеће пуно белог и ружичастог цвета. — Дивна пролећна ноћ. Пред кућом Марка Симића још се пије и весели, од јуче. Оженио је Драгана, сина јединца. Лево је Марков дом који иде на рогаљ. Дужином целе куће је надстрешница која је на дирецима. Под њим су столице и столови, канте од дасака и мале тронуге столициче око једне софре. За софром и столовима се у овај час седи, пије и разговара. Десно у дну је шупа за кола и сено, и штала за коње. Пред њом пањ (дрвљаник) дрва и секира. Десно напред кућа Милоја Симића, који је у задрузи са старијим братом Марком. У дно дворишта ограда од дрвених колчева са испреплетаним прућем. Лево мања врата а десно већа за кола. Испред Маркове куће напред стари дуд под којим за малим столом седе три цигана и Јана. На њему један повећи фењер, који са лампом под стрејом, на кућном зиду осветљава госте. Пред вратима оgrade, са сокака један почађали фењер, који чкиљи спрам лепе ђурђевданске месечине. Преко узаног сеосног сокака, виде се беле кућице Маркових комшија у даљини. Превалили поноћ, певци се јављају, а кадкад и лавез паса, звук звона са оваца... Кад се завеса дигне за столом су Марко, Милоје, Ћата, Биров, I и II сељак и по која жена која се налази у послу око стола.)

Марко и Милоје свечано одевени у стајаће рухо, у чо-
ху извезену свиленим бућметом. На глави им финије шу-
баре... Већ су поодавно раздрљили кошуље од полусви-
леног српског платна на грудима и попустили тромболасе
око паса.

Куће по где, где онићене зеленим врбовим и ли-
повим грањем. Песма почиње и завеса се диже.

ЈАНА

(Лепа црноока циганчица, ватрених очију, жива и ок-
ретна, са даријама у руци. Окићена јоргованом пева.)

Ој пролеће разви рузмарине,
И разгранај цветне јорговане...
Кити цветом брда и долине,
Драга ме се силно ужелела...
Чекајући прстен и јабуку,
Чекајући киту рузмарина,
Чекајући венац јоргована...
И слаткога мога миловања!
(Цигани је прате са ћеманетима.)

МАРКО

(Сед, достојанствен старац, вазда правичан и строг
— сада расположен.) Е 'вала Јано, баш ти песма — ваља
злата! — Није ни чудо што си и овим нашим момцима
завртела памет. Јес' Бога ми!..

ЈАНА

(Стиди се.) Нисам ја газда кмете крива. Ја певам над
ме зову а њих не дирам... .

ЦИГАНИН

Јесте, тако је газда, кмет!

МАРКО

Нико тебе не криви, Јано. Ја само велим да дивно пе-
ваш, вала на' славуј...

ЋАТА

(Уфитиљио бркове.) Јес' нмете, јес' пева пос'о јој њезин ка' да испреда златну жицу из гуше... Али уме она и боље... Еј... Свечаник у ме'ани код Миљане, над развезе, те сви полудимо, мани се, онда се бога ми доста попије... Све нас запали пос' јој њен...

ДУДИЈА

(Матора Циганка појави се на малим вратима са сокака. Долази са торбом пуном разних трава.)

Охо! — Срећан вам Ђурђев дан да Бог да! Здраво уранио газда нмет.

МАРКО

'Вала Дудија, да Бог да!.. Ето ми још весели а шта ти је то? А...?

ДУДИЈА

(Претура по торби.) Ништа газда Марко... Набрала сам леновите травне, требаће ми а оне су најбоље над се наберу нађу у очи Ђурђев дана... Има ти ту разних... И здравца и копитњана, одаљена милодуха, кунурека, дре-на, иглице, злодуха, калопера и ђавољег репа... Ја! Све је пронашла стара Дуда...

(На Милојевој кући отварају се прозори и појављују се Љубица и Јеја.)

ЉУБИЦА

(Тихо зове.) Баба Дудо! *(Маше руком.)* Дудо!

МИЛОЈЕ

(Весео.) Ама мани море сад те траве... Дела да се веселимо... Не жени се сваки дан по један Симић. Дела Јано душо, дела једну али вредну...

ЉУБИЦА

(Тихо.) Дудо! — Дудо... 'оди...

ЋАТА

(Шеретски.) Јес' Јано душо! Јес' једну севдалијску.
Да ми се срце разигра, да ми се душа разгали, као нлас
после нише . . .

ДУДИЈА

(Спази их и одлази на прозор код њих.)

ЈАНА

(Цигани удешавају — штимују — она пева.)

Ноћ уздише, ђул мирише
Цвета јоргован
Под пенџером Омер бега
Аман! . .
Узаман!
У Омера, у дилбера
Златна робиња
Уста слађа од шећера
Аман!
Узаман! . . .

ЋАТА

(Подвинује.) Аман! . . . Узаман! . . .

(Наставља песму.)

Очи су јој црне ноћи
Топле, жежене
Груди су јој лабуд бели . . .
Аман! . .
Узаман! . .

МАРЌО

(Глади брне, ужива.) Ај, младости! .

ЈАНА

(Продужује.)

Пуни месец, дрхти, бледи
Љуби јоргован
Заман чена севдах Златку
Аман! . .
Узаман! .

МИЛОЈЕ

(Уздишући.) Аман! . Узаман! .

ЈАНА

Омер пије, Златку љуби
Севдах пролази
Ноћ уздише, ђул уздише
Аман! ..
Узаман! ..

ЋАТА

Алал ти младост! . Јано бре, певаш као славуј. Ево ти за ту песму сребрн динар... *(Вади и даје.)*

МАРКО

Мало је... Мало је то... *(Вади и даје.)*

ЈАНА

Хвала, газда Марко.. *(Купи даирама.)* *(Док је Јана певала, Дудија је разговарала са Љубицом и Јејом код прозора и давала им траве — после песме.)*

ДУДИЈА

(Тихо.) Ето ћерко, то да потопиш у воду, па да се њим умијеш, бићеш бела као... као... голубица а руме-на као јабука. Ево ти мало дрена да будеш здрава као дрен... *(Даје им.)* А вас две, да нађете за баба Дуду, по једне чарапе. *(Погледа је као да не слуша.)* Не мора од-ма да буде, доћи ћу ја и сутра...

(Девојке се већ почеле да купе са свију страна... И на прозорима комшијским па где, где светлост... Мом-ци такође долазе у праве групе.)

МИЛОЈЕ

Аха! .. Ено се и оне моје грлице пробудиле. Гле, гле купи се младеж... Избудило се село а Бога ми и зора је већ ту...

ЋАТА

Сад ће горе помаљаре, на поток за ђурђеваку во-ду... Још синоћ су потопили траве за јутрошње умива-ње... Ој девојко! Добро ураниле! ..

ДЕВОЈКЕ

(Прилазе газда Марку и Милоју, љубе руку и удаљавају се одмах.) Здраво! Добро! ...

СЕЛИМ

(Селим пева.) Срећан Ђурђев дан и данашње веселе газда Марко!

Знаш ли злато да сам срећан био,
Док сам твојим шором пролазио?
Док сам знао врата од вајата,
И твој ђердан од сувога злата ...

А сад више шором и не прођем,
Немам злато, коме би да дођем?
Затворена врата од вајата,
Други скида ђердане са врата ...

Моји јади, ви верни другари,
Моје сузе, зар ко за вас мари?
Срце моје, ми смо отписани,
Наши слатки одбегли су дани! ..

РАДЕ

(Млад, кршан момак у Марка јак на' црна земља.)
(Бео од брашна, долази из воденице.) Здраво осванули! ..

МАРКО

(Селим се само поклони.) А ти Селиме стари ашику.
Како си?

РАДЕ

Добра ти срећа сине! Како коло, окреће ли се? ...
Има ли доста воде, меље ли? ..

РАДЕ

Не брини, газда. Има доста, кошић је пун, а чекетало
пева и не престаје ... *(Момцима.)*

Еј момци, камо ваша песма!? Шта сте се ућутали ..?
Ја ченам горе код јаза а ви заспали, а? Ништа без Се-
лима и мене ... *(Јана му пришла и разговара мазећи се са њим.)*

ЋАТА

Е већ нема! А ја..? 'Ајде момци и девојке, 'оћемо ли једну нашој млади. Ја ћу да певам а ви припевајте.

МОМЦИ И ДЕВОЈКЕ

'Оћемо! 'Оћемо!

ЋАТА

(Циганима.) Само полако, да вас једва чујем...
(Пева.)

Лепа ти је башча Бојанина,
Не може се од мириса проћи...

ХОР

Рани ђурђиц цвеће моје
Њим ја китим злато своје, ој!...

ЋАТА

Од ђурђица и од љубичица
И од смерна ситна босиока

ХОР

Ран босиок цвеће моје
Њим ја китим злато своје, ој!...

ЋАТА

Од уздаха дивна милодуха,
Од трепета пера калопера...

ХОР

Ран милодух цвеће моје
Њим ја китим злато своје, ој!...

МИЛОЈЕ

Браво, Ћато! Браво...

РАДЕ

Дела момци ону нашу ђурђевску. Ово је село вазда певало, па зар да данас на овако свечан дан не пева.
(Узео чашу вина.) У здравље наших младенаца! Жи-вели!..

СВИ

Живели! ..

РАДЕ

Живео наш добри нмет и газда Марко и цели његов дом! И ми сви! ..

СВИ

Живели!

ЂАЂА

(Циганима.) Камо бре туш? .. Куд гледате?

МАРКО

Е ништа без њега. Жив ми и весео био сине! Е 'вала ти!

РАДЕ

'Ајде, па да се крећемо .. Превариће нас сунце па ће онда бити срамоте. (Јани.) 'Ајде, Јано оћеш са мном?

МОМЦИ

Хеј весело моме вите
Венце пољсне оплетите

Окитите стан,
Окитите стан! ...

Зелен здравац наберите
Бело лице оросите

Дође Ђурђев дан,
Дође Ђурђев дан!

ДЕВОЈКЕ

Чујге друге моме чиле
Вајате накитиле

Пре нег' сван'о дан,
Леп Ђурђев дан!

Зелен здравац потопиле
Бело лице оросиле

Пре нег' сван'о дан,
Лепи Ђурђев дан!

СВИ

Славимо га, китимо га,
Пун је рода, пун је цвета,
Зелени се, весели се,
Биће доброг берићета ...

ДЕВОЈКЕ

'Ајдемо!.. 'Ајде да се иде. *(Подсканују, подвинују и полазе.)*

РАДЕ

Газда Марко, ја би те нешто молио...

МАРКО

А шта Раде?

РАДЕ

Да нам даш свираче, да нас прате горе до јаза...

МАРКО

Ене де. — Ајде Јано. *(Циганима.)* 'Ајде мајстори... Ето Раде... Нама ће остати Селим.

Вала ти газда!... *(Одлазе сви весело лево. Цигани свирају некакав марш и одлазе. Раде заједно са Јаном. Чују се из даљине зврнци и песма. Остају само Марко и Милоје. И Селим.)*

МИЛОЈЕ

Благо њима, млади и весели.

СЕЛИМ

И треба да су весели.

МАРКО

Е Милоје брате, ако сад неће, кад ће... Зар ми нисмо некад тако сканали и певали.

Ето прође то све. Хвала Богу. Ево дочекасмо седе а дочекасмо и нашу прву радост да оженимо Драгана, ту тешку нашу бригу... Ја!... А био сам вала вазда тужан кад се сетим нашег покојног баба: „Сине Марко — договор кућу гради, пазите се сви, чувајте се непријатеља, радите вашу благословену земљу. Љубите се и чувајте ми име и огњиште ово”. И ево сад нена нас Господ благослови, да нам се увећа задруга, да бар добијем унука, да ми лозу продужи. Па онда могу мирно да умрем. Бојана је вредна, добра и паметна. Воле се, па нека им Бог да сваку срећу и добро.

МИЛОЈЕ

Дај добри Боже! ..

СЕЛИМ

Добри сте ви и честити домаћини.

И 'оће газда Милоје ... Нисам ја заман дошао. Еј но-
лико сам пута ја заседео у овој кући и био примљен као
брат. *(Селим одлази.)*

МАРКО

Ама човече — седи ... Шта му би? ... Селиме ...

МИЛОЈЕ

Ех, брате ето, зар ти не знаш његову младост? Ја сам
га звао и да чујеш. — Али никад неће да доврши причу.
Он је био сиромах а Ајшин отац бег, недаде је за њега,
него за неког бега из Травника ... А он од муне напусти
све.

МАРКО

Еј, веселник ти је. А добар је као душа. Нисам га
требао питати. Кад га то боли.

МИЛОЈЕ

Он тано иде, знаш га, не пева за новац, тако пева
што мора, да му олакша ...

Кад је дошао из Босне беше донео неку парицу те
онућио тамо у Иванчи нешто кућице, па самује и животи-
тари.

МАРКО

Грешник Селим поштењаковић је и миран. Као јед-
на овца. Ја! — А ено Миленије. — *(Миленија жена Мар-
кова појавила се на вратима од куће.)*

МАРКО

А јеси ли поранила бано? 'Ајде славе ти, испеци нам
две кафе, баш ми се нешто преко обичаја пије ...

МИЛЕНИЈА

'Оћу стари. А докле мислите тако вас двоје?.. Ви се подмладили, осетили се онако ка' оно некад, па вам се сад не престаје... Ево, затече вас други дан...

МАРКО

Море ћути бако. Кад нећемо сад, кад јединца желимо, а кад ћемо?...

МИЛЕНИЈА

'Ајде! 'Ајде, добар изговор пара вреди, али одлежаш ти то... Ниси ти за то више. Одвик'о си.

МИЛОЈЕ

Па нека се мало и одмори, чудо Боже! Не дирај га сна'о, јер ако се наљути може ти послати печат па у општину. А тамо је он газда...

МИЛЕНИЈА

Е кад је тако, онда да се ћути. *(Улази у кућу.)*

МАРКО

Не зна баба шта ће од радости, па 'ајде да се поразговара. Пуне јој груди среће а није ни лано. Ето дочекала да јој се син смири и онући. А Бога ми, он беше мало забраздио. Почео да пије, да врда, да се задужује...!? Због Јане. Није јој то било право. А ја јој велим, море остави се бако нек се истутњи, младост тражи своје. А она: „Ама не допада ми се, научиће на ме'ану, па онда мука“.— А ето видиш, он се лепо ожени, нађе сам Бојану, чак у трећем селу, па мир. — Она сирота није имућна, али је честита и чиста ка' мало која... Ја сам знао видиш, њеног покојног оца Стевана, беше то добар и разборит човек.

МИЛОЈЕ

Добра је она. Добра. Сад да ми је да збринемо оне моје две грлице, па онда...

МАРКО

Не брини Милоје, збринућемо. Нека нас Бог само још мало подржи, биће и то...

МИЛОЈЕ

Ама, ја сам нешто много мислио, да ти речем, ама, ето све сам отезао — некако помишљам, неће ти се свидети...

МАРКО

Реци Милоје, реци... Да чујем, шта је, па ћемо размишљати. Па зар смо се једном сложили и договорили?

МИЛОЈЕ

Ама брате, ето тако самотан сам. Некако ђаво би га знао, потребна ми је нека домаћица, брате... Ја! Деца су истина доста нарасла али опет нема ти ту женине руке... Па исто, тако, мислим да се овако просед окућим.

МАРКО

(Већ мало озбиљније.) А јеси ли већ мислио на домаћицу?.. Јеси ли је нашао?..

МИЛОЈЕ

Па ја као велим, наћи ћу а мислио сам и на једну одавде из нашег села. Не знам 'оће ли ти бити право. Ја јој говорио нисам, али ценим да би она хтела доћи у нас.

МАРКО

Добро, брате Милоје. — Твоја воља је и моја. Кад си наумио а ти... Само коју то каниш?

МИЛОЈЕ

Коју? Ето видиш добра је кућаница, удова је, има мала а нема своје чељади, па држим биће добра и са мојом...

МАРКО

(сећа се)

Ама да ти не мислиш на меанцику Миљану, је ли?..

МИЛОЈЕ

Ја! Ето потреви. Баш сам на њу мислио, ако је теби у вољи, да гледам и да говорим с њом...

МАРКО

Милоје брате, ја да ти говорим и да те саветујем не могу и не умам... Ти ниси млад, имаш децу — размисли добро, па ако си намеран а ти у име Бога... Шта знам да ти одговорим. — Бојим се једино да нас она не завади, или сачувај нас Боже, буде рђава према Љубици и Јеји...

МИЛОЈЕ

Ја јој нисам још ништа говорио, нити коме, до сад теби. А сад ако ти ништа немаш против ње, видећу. Не мора то бити одма. —

МАРКО

Ја ти брате нећу кварити вољу, ако је милујеш, узми је. Ти најбоље знаш, да ли ти потребује домаћица. Може бити она и добра за нас. Ја сам само за то, да нас свет не позавади, да очуваш наш лепо мџл и слогу до смрти, да испунимо бабин аманет који је за нас светиња. Бог да му душу прости! Да је он дочекао ово наше весеље? ... Да види како му се унук жени... Еј да ли ће Бог добри дати, да и ја дочекам унука? .. Их, полудео бих од весеља.—

МИЛОЈЕ

Тако је брате Марко... Дај Боже и услиши молбу нашу! ... *(Прекрсти се.)*

МИЛЕНИЈА

(Донела каву.) Ево стари каве, а ја да утулим ове фењере и лампу... Ено разданило а сунце већ злати Космај... *(Иде и гаси фењере и лампу па онда иде до капије. Марко и Милоје пију каву и пуше. Момци и девојке из далека се чују. Миленија се враћа.)* Ево се деца враћају са Јаза певајући...

МАРКО

Зар већ?..

МИЛОЈЕ

Па није далеко. За младе, нове — очас...

ПЕСМА С ПОЉА:

Хај весело моме вите
Венце пољске оплетите

Окитите стан!
Окитите стан!

Зелен здравац наберите
Бело лице оросите

Дође Ђурђев дан,
Дође Ђурђев дан!

(Долазе сви окићени здравцем, јоргованом и зеленилом. У рукама им цвеће којим ките столове врата и прозоре.)

ЋАТА

(Весео, цигани га прате. Пева.)

Грануло рано пролеће,
Развило цвеће, дрвеће!

ДЕВОЈКЕ

Скупило тице, грлице,
Развило срца, ружице!

МОМЦИ

Драгана моја весела,
У носу венце уплела!

(За све време ове песме ките цвећем столове и др.)

ЋАТА

Ратари вредни радили
По њиви поје радосни

ДЕВОЈКЕ

Весела младост попева
Сунце све јаче пригрева

МОМЦИ

Драгана моја весела,
У носу венце уплела! . .

ЋАТА

Певајте наши радини,
По својој родној градини!

ДЕВОЈКЕ

Вама се земља радује
Ко ради тај не гладује

МОМЦИ

Драгана моја весела,
У косу венце уплела!

МИЛЕНИЈА

Тано децо моја, тано... Весело и сложено. А јесте ли се умиле ђурђевском водицом?

ДЕВОЈКЕ

Јесмо, нано! *(Прилазе и љубе је у руку, она њих у образ.)*

РАДЕ

Још те како! И ја сам се раном зором умрио пре њих свију. Мирише, мирише она свежина из цвета ка' душа...

ДУДИЈА

А је ли било сине у води и коприве?... То се ваља, да бега свака напас' од тебе ко што свако бега од коприве.

СВИ

(Смех.) Ха, ха. Ха! Дудија!

ДУДИЈА

Смејте се, смејте, али Дудија зна то од старина, још кад сам служила пашу... Е хеј, још каквог пашу!

МИЛОЈЕ

Море ћути ти матора, шта си се ту расквоцала. Пусти нека та младеж говори...

МАРКО

О Раде!

РАДЕ

Ој Раде?

МАРКО

Види дер има ли нупице соли. Положи мало траве стоци, а оно теле одвој од Шарке, па да се она после помузе. Питај бабу треба ли јој дрва са дрвљанина, те унеси.—

РАДЕ

'Оћу газда.—

МИЛОЈЕ

И онај пласт кад стигнеш покри новинама да га ветар и кијавет не застре...

РАДЕ

(Пошто их је слушао — оде.)

ЋАТА

Алај ће бити диван Бадњи дан... Сунце сија чисто на'... сунце.—

МАРКО

Бога ми дан освојио у велине. Него децо 'ајде једну за срећна пута, па да се иде у цркву. Ред је, свечанин је а попа ће се љутити. При поласку јуче још рече ми да се данас дође. —

ЋАТА

А и уча данас пева за неверицом...

МИЛОЈЕ

Ред је децо, ред...

ОН

Јес', тако је! Да се иде.

МАРКО

(Миленији.) Ој бако?... *(Она долази из куће.)* Нена деца разбуде и Драгана. Ваља да и младенци данас иду у цркву. Поп ће их чекати...

ХОР

Хај весело руке вредне

Пролеће је ту,
Пролеће је ту!

Пева земља узорана,
Олистала свака грана,
Замирис'о брег и дђ

Зелен брег и дђ!

Сва су жита засејана

Пролеће је ту,
Пролеће је ту!

Овце нам се ојагњиле,
Краве нам се отелиле,
Благослов је дао Бог.

Дао добри Бог!

А над зрела јесен дође

Златни падне клас,
Златни падне клас!

Опет наше руке вредне

Скупе свану влас,
Скупе сваку влас!

Награде се наши труди
Песма опет лежи с груди

Жетва златом врати све,
Златом врати све!

(Одлазе певајући — Марко и Милоје устају од стола и полазе за њима до капије — Љубица и Јеја улазе у кућу десно смејући се — Цигани и Јана одлазе.)

ПЕСМА

Нашим дланом испуцаним
По браздама изораним

хлеб купимо наш,
хлеб купимо наш!

Земља мајка наша драга
Жита, вина свега блага

свом ратару вредном да,
свом ратару да! —

(Песма се губи све даље — Марко и Милоје враћају се чутећи али са осмејом на уснама.)

МАРКО

(Уздане.) Еј младости . . . *(Погледа у Милоја.)*

МИЛОЈЕ

(Одмане руком смејући се.) Беше!

(З А В Е С А П А Д А)

ЧИН ДРУГИ

(Сеоска ме'ана. Лево се улази степеницама у ме'ану. Лево у дну су штале за коње и кола. До штале стог сена притиснут стожинама и вилом. Иза сена ограда од цепаница а иза ограде крај пута бунар.)

Десно напред кош за жито, пред кошем једна кола, цак кукуруза и бисаге. Пред ме'аном и у трему столом и столице. Кад се завеса дигне види се десно у дну сеоски друм. Један дечак доводи пар волова из Радиних кола која су на путу, да их напоји код бунара. Вади воду и сипа у валов издубљен у дрвету.)

РАДЕ

(Седи за столом, пред њим повећи полић ракије — пије па онда викне дечку.) 'Стукни и' мало јаче... нека пију.. Жедни су, нисам их појио поодавно...

МИЉАНА

(Крчмарица — удовица око 40 година. Здрава, једра, чиста и весела. Очи њој играју као на зејтину. Одело се приљубило уз топло једро и лепо тело, па кад пође све се на њој тресе. Па кад код враголасто замигне оком девојче. Излази из ме'ане. — Ради.) Ко меље данас?

РАДЕ

Милоје, има нешто проје а и жита једно две вреће. А да нису почем ти хтела послати што?

МИЉАНА

Ја! Понећеш, Бога ти кад поћеш. Имам нешто кукуруза, па ми га треба самлети.

РАДЕ

'Оћу... Дај ми још један полић...

МИЉАНА

Па доста ће бити Раде, како ћеш после колима преко оних јаруга што их вода излокала? Што си ти од неког времена постао гори него Драган? Ћаво ће вас ваш знати... Момци млади, здрави добри и поштени одједном окренуште низа страну... Почнете пити као пијанице... Он већ, као да нема младу и лепу жену, ко као да је бегар, залепио се сад он за ону намигушу Јану...

РАДЕ

(Чим је поменула Бојану, он љутито.) А батали!... И то ми је човек. Шта учи од онан'е жене. Ја ако сам се заносио са Јаном нисам никога вређао. Нема ни три године како свадбоваше а она сирота пропишта ка' гуја у процепу... Намучи се и напрана ка' кукавица... Дај ми ракије... *(Дечко напојио волове и извео их на друм. Миљана оде по ракију унутра. Он љутит и вели — колута очима — затим се загледа некуд и уздане.)* Ах!...

МИЉАНА

Ама очију ти Раде, шта им би? Онан'и сватови, онако весеље, слога, срећа... па ено сад као да им неко заковрну у задрузи. Иду сви снуждени ка' за сандуком...

РАДЕ

(Пије.) Све, све али она јадница Бојана највише трпи... Све иде на њен тал... Радовали се велиш, веселили... Оно јес' 'наки сватова не беше, од како ја памтим за себе, али све је то било весело за то, што су маштали, да ће Бојана имати порода, да се лоза не затре и огњиште не загаси... Па ето... она без деце... па мук... *(Пије.)*

МИЉАНА

Е јес' то неваља Раде... Онак'а задруга, па ето шта од ње оста... А сад пак нема ни принове... Еј грешни Марко се преварио у рачуну. Ха, ха, ха... Оно чујеш, ја сам чула да јој је Дудија дала неке ђаволе да пије... Ха, ха, ха!

РАДЕ

Лако је теби смејати се... Није то баш тако без бола преболети... Сиромах чича Марко баш је заслужио ту радост... Добар је он као добар дан. Бога ми по некад је строг, викне, али то се све зна зашто.

МИЉАНА

Мени се он баш тако много не свиди... Виче брате мој, ма зашто. Пре неких дана, био је ту Драган а дошла с њим и Јана са циганима из Иванче, ка' сваке недеље што долази. Драган је довео. Пише и веселише се, док ти наиђе он смркнут ка' крвник... А они ни беле, куд које, само се на мени његова зеница заустави... Још ми сад грозно од тог погледа... Хладан, строг, презрив — као да ме удари маљем...

РАДЕ

Није му ни замерити. Тај Драган његов, његова нада, ето шта чини. Нити за ралом, нити за косом, ни за воллом, ни у воденици, а овамо удесио се, бацио на себе фино одело па само терај. Све ја, па ја... А он пије и вода се овуда са оном циганком. Ја! А сирота Бојана кукај и чекај... Па зар ја најпосле она њива што нема порода?..

МИЉАНА

Ја! Јадна јој мајка. Жалила ми се...

РАДЕ

(Полупијан и љутит.) А тек мени. Нико је више не мари у кући. Сви је гледају ка' Боже ме прости, неку придошлицу, неки уљез... А она све луђа за оним бекријом ка' да јој је чинима завртео памет...

МИЉАНА

А њена мајна? Шта вели она?...

РАДЕ

Шта?.. Шта ће и куда ће. Ето имала њу једину, лепу, здраву, на' јабуну. Па дође, уздане, ћути — па опет на-траг кући... Е баш ми лепо сузе пођу гледајући, како оно лепо чељаде вене. А... што нисам свој... Да имам мало ма́ла и све би то...

МИЉАНА

Шта би?.. Шта би јој ти помог'о?..

РАДЕ

(Ћути гледа тупо — па онда.) Ништа... *(Пауза.)*

МИЉАНА

А куд ти данас са колима. Зар је баш то прешно било. Данас у недељу?...

РАДЕ

А, није. Но, не мили ми се више седети кући. — Ето натоварим тано ма шта, па идем, бегам, да не гледам јад...

МИЉАН

А где је Драган? Је ли код куће остао?

РАДЕ

Ко ће знати куда је. Још је јуче отумарао а ето данас недеља њега нема. Зна се где је. У Иванчи код Јане, или где у ме'ани на друму пије... Мајна његова, црна ти је само нука, зна ко је... Марко га се боји. — Да ли учини шта нанаш.

МИЉАНА

Е то не ваља. А шта вере ти вели Милоје? Како његова ћељад?

РАДЕ

Добро су. Она деца вредна, раде по кући. Но, над ме сети. Ја! Он нешто на' спрема с тобом? *(Миљана се смеје.)*

Наводе ми! Ето чуо сам од Бојане. Као он оће да те проси. Одавно се то говори у нући...

МИЉАНА

Ама... чујем Марку није то право да ја уђем у његову нућу. Не знам, веле не гелда ме радо. А ја се баш много не кидам. Еј види ја само мрднем, а младожења но плеве... Ха, ха, ха.

РАДЕ

То ти не знам, а питаћу Бојану. Она ће то знати... *(Са друма се чује зврјање точкова па онда циганска свирна.)*

МИЉАНА

(Скочи.) Ене! Ето ти белаја опет!...

РАДЕ

(Устао.) Да ли је он, славе ти?

МИЉАНА

Он је... Он и она и цигани. Сви на колима он на коњу.. Гле оа њима је и Селим...

РАДЕ

(Плати.) Ево ти Миљана. Одох ја да ме не види овде у ме'ани. *(Полази — у путу се сусреће са Драганом који је полупијан. Он је сјашио с коња, везао га за кола која су још на друму — Селим, цигани и Јана долазе за њим.)*

ДРАГАН

(Раду.) Охо! Откуд ти овде?

РАДЕ

Ето ја потерао нешто кукуруза у воденицу, па сврнуо код Миљане...

ДРАГАН

Како су нући?

РАДЕ

Добро... Но, Бојана.

ДРАГАН

Шта Бојана? Шта 'оће она јаловица?

РАДЕ

(Љутито.) Ништа, ето велим ти плаче. Није право ни добро ово што чиниш.

ДРАГАН

Шта, ти ми велиш то? Ти... Ти.

РАДЕ

Ја реко.

ДРАГАН

Ајд' ти за својим послом, не бенетај ми ту...

РАДЕ

(Одмерио га и сав задрхтао.)

ДРАГАН

Шта ме гледаш... ако ти није право а ти пут... И тако си постао скутоноша.

РАДЕ

(Као да га неко ударио по глави — смркне се — оћути. Миљана одводи Драгана у кавану.)

РАДЕ

(Раде оде посрћући колима и одлази.)

ДРАГАН

Миљана дај раније... али оне добре. Јано 'оћеш ти?

ЈАНА

Нећу, ја нећу ништа.

ДРАГАН

Дај јој шербе, за њену свилену гушу. *(Циганима.)* Де... Удеси. 'Ајде Селиме, молим те једну жалосну.

СЕЛИМ

Туго моја...

Удала се драга за недрага
Боли моји!

Удала се па је јадовала
Тешко мени!

Увела сам ко у јесен ружа
Ој љубави!

Њој се краде остављено злато
Слатки дани!

Милује јој носе уздишући:
„Ох неверо!

Цвеће моје што си увенуло?“
„Ој љубави!“

Од јада сам драги увенула
Тешко мени!

Кад сам теби вером преврнула
Боли моји!

Усне моје горки отров пију
Праштај душо!

Љути отров уста нељубљена
Умрех драги!

(Драган уздише, пуши и ужива.)

ДРАГАН

Љути отров уста нељубљена! Море Селиме, нема ти ваља злата... Је ли тако, тетка Миљана?

МИЉАНА

Тако је Драгане, тако! Али опет кад се ти веселиш а други плаче, ни то не ваља.

ДРАГАН

А ко то, тетка Миљана?

МИЉАНА

Ко? Шта питаш? Знаш ко те воли и поштује, ко ти је друг и домаћица...

ДРАГАН

Ах, остави сад, сунца ти! Не сећај ме... Сит сам је... Узео сам је... не знам ни зашто? Волео сам је... па ето сад...

МИЉАНА

Али, она је твоја домаћица, не греши душу, не ваља
нако радиш... Пиј, весели се, али опет стигни кући...

ДРАГАН

Не знаш ти шта је. А да знаш ти би друкчије говори-
ла. Ето. Сви је већ не трпе. Сви... Пробише ми главу
што нема деце... па ја нисам знао да их неће имати...
али остави Бога ти... 'Ајде Јано, певај ми, певај нешто
весело... разведри ме... Дела неку од оних Селимових.
(Цигани свирају — она пева.)

ЈАНА

Ацина фато изађи на врата,
Ацина фато изађи на врата,
Па покажи носе дивне да их видим ја,
да их видим ја!

Шта би бољи био да си их видио?

Шта би бољи био да си их видио?

У навезу два голуба

Је си л' видио?

Још су боље груди моје

Море млада ђидијо!

Ацина фато изађи на врата,

Ацина фато изађи на врата,

Па покажи медна уста да их видим ја,

да их видим ја!

Шта би бољи био да си их видио?

Шта би бољи био да си их видио?

Из филцана ђулба шербе

Јеси л' над пио?

Још су слађа уста моја

Море млада ђидијо!

МИЉАНА

Знаш ли да је недеља данас? Треба да одеш да се
преобучеш Драгане...

ДРАГАН

Знам... Знам... ићи ћу. Још ћу мало, па онда идем
да се одморим. Други је дан а нисам легао. Дај нам још
мало раније и наву.

ЈАНА

Доста Драгане. Љутиће се кмет ако чује. Ми треба да се вратимо у село, па ти дођи по нас над 'оћеш.

ДРАГАН

Јон! Још мало.. још једну песму ону... ону о сарошу, о ономе што по ме'ани пије. 'Ајде Јано, па да идемо... онда ћу да те пустим.

ЈАНА

Добро ... Драгане ... *(Пева.)*

Сву ноћ седиш по ме'ане

Сарошу море,
Ћидијо море

Сву ноћ село обилазиш

Ћидијо море
Доста је!

Ме'анци море, пићу до зоре

Дај вина море,
Дај песму море!

Удрите јаче, бре лаутари

Ој, туго моја
Младости!

Ја ако пијем, ја ако бдијем

Нинанва греха
Не чиним ...

Јади ме море, срце ме боле

Ој туго моја
Младости!

ДРАГАН

Ој туго моја младости!

ЈАНА

Е сад да идемо ...

МИЉАНА

Јес', јес'! Да идете ... Доћи ће но, недеља је и служба, а над мене песма и пијанка. *(Марко долази од комшије одмереним кораком.)* Еј тешко мени! Ено кмета!

ДРАГАН

(Одмах скочи и тргне се.) Овамо?

ЦИГАНИ

(Спремају се да беже.) Овамо иде...

МАРКО

(Иде лагано, подштапа се, око му сева а уснице му играју — љут и мрк.) Настави! — Настави велим, шта си стао? Код куће плач и лелек а овде песма. Добро си почео, а и ви... *(Циганима.)* Све ћу вас у апсану море, све...

ЦИГАНИ

Нећемо више газда Марко...

ДРАГАН

Ја сам их звао бабо, нису они...

МАРКО

Знам... Знам да си их ти звао...

ЈАНА

Газда Марко, идемо у село. Сад смо баш пошли...

МАРКО

А и ти... Чувај се... Доста ми је већ... 'Ајде чистите ми се испред погледа, јер ће бити свега... *(Драгану.)* Ајде... *(Цигани одлазе и Јана такође — Марко полази и не погледа Миљану.)*

ДРАГАН

(Ћути — полази за Марком.)

МИЉАНА

Ама ни да ме погледа..! Ка' крвник, опрости Боже!
А' да не верујем...

(З А В Е С А П А Д А)

ЧИН ТРЕЋИ

(У дому Симића. Распоред декорација као у првом чину. После подне ране јесени. Веселе у дому због крштења Бојаниног сина. Лево и десно куће Марка и Милоја који се оженио Миљаном... Младеж пева игра и весели се.)

Кад се завеса дигне: Марко, кум Миленко, Миљана, ћата Јоле, чича Пера, Драган и још неколико сељана још су при чаши вина. Момци и девојке играју коло — цигани свирају. Јана је ту — Бојана служи и обилази око стола.)

ЋАТА

(Загрејан момцима.) Стој! ...! Стој народе ...! Стани (Циганима — коло стане.) Дела једну песму, доста је било игре. Па ћу после ја да вам певам ...

МОМЦИ И ДЕВОЈКЕ

Коју ћемо?

ЋАТА

'Ајде ону „синоћ драги“ ...

ХОР

Синоћ драги
Синоћ драги
Са коњем пролази

А драга му
А драга му
Коња миловала

Даје му пити водице,
Из жене беле ручице...
Даје му зоби, шећера,
Из њена кута свилена...

Драга драгом
Драга драгом
Босиљак доноси...
Мој јаране,
Мој јаране...
Да се сећаш на ме...

Даје му цвећа шарена,
И своја уста медена..
Из недра беле голубе,
С усана слатке пољубе...

ЋАТА

(Циганима.) Овам' бре!... Овамо мајстори. Деде по-
лако... полако као да ће сад да се прекине... Хм... до-
бро је...

Ој девојче, злато моје,
Што ми ћути грло твоје?
Ил' је туга моја јадо,
Ил' је криво момче младо?

Нит' је туга, нит' су јади
Нит' су криви момци млади
Већ му бабо, што не знаде
Ни за тугу ни за јаде...

МАРКО

Охо! Алал ти вера ћато.. Ти једну али вредну... *(Дра-
ган пије и разговара са Јаном.)*

ЋАТА

(као са поносом)

Ја тек тако...

*(За време песме, појавио се Раде иза Милојеве куће
и Миљана чим га је спазила, устала и отишла до њега. У
разговору су живом чим се песма сврши.)*

РАДЕ

Је' ли тетна Миљана, славе ти... Как'о су му име дали?..

МИЉАНА

Радован, кад ти велим...

РАДЕ

Радован, а јел' то баш кум Миленко био вољан.

МИЉАНА

Јес' баш он сам. А јели ти право?

РАДЕ

Како да није? Срце ми оволико на' велики 'леб... А шта вели Бојана? Је ли јој право очију ти?...

МИЉАНА

А зашто јој не би било право? Ено видиш како су сви весели...

РАДЕ

А Драган?... Је ли још онако...

МИЉАНА

Он као да нешто сумња али и њему је мило што му се та брига о наследнику скинула с леђа. А Марко срећан и пресрећан постао деда... Него 'ајде голубе, бежи, да што не приметете а ја ћу рећи Бојани... Иди се сакри иза куће у забран. Само се не задржавајте дуго... *(Раде одлази а Миљана прилази Бојани. Веселје траје и за време овог разговора. — Бојана доцније одлази.)*

МАРКО

(Миленку.) Куме... 'Ајде по једну за срећно крштење... Ја., ја сам деда... Хвала милостивом Богу и то сам дочекао.

БИРОВ

Живео нмет! Живели ми сви!

СВИ

Живели! —

МИЛЕНКО

Нека ти је са срећом деда а и теби млади куме...
(Драгану.) Дај Боже да се са Радованом вазда радујете и поносите...! (Куцају се и испијају.)

ЋАТА

(Циганима.) Туш! Туш! (Цигани свирају.)

ЈАНА

Нека ти је срећан син Драгане...! (Узима чашу и куца се.)

ДРАГАН

Хвала Јано... Али ано 'оћеш да ме обрадујеш дела, душе ти.

МАРКО

Јес' Јано, јес'. Овде не певаш а по ме'анама са бећарима 'оћеш... а..?

МИЛЕНКО

Е мој Марко. Да смо ми бећари како би она певала. Слатко је пити и певати са бећарима и јаранима а са нама старцима, бре, как'а мучна посла.

ЈАНА

Није газда Марко... Певам ја радо и теби, јер добијем добар бакшиш а ви сте увек добри са мном...

МАРКО

Ене де' ђавола! Де, зна се шта је твоје. Не весели се први пут Марко Симић доста је пута певала Јана из Иванче у овој кући. А гле ја нисам ни знао да Селима нема? Где је...? Ја рен'о да га позову...

ЈАНА

И опет ће газда Марко...

МАРКО

А кога зна?

ЈАНА

Отишао негде, тумара по селу или негде сам пије.

(Пева.)

Знаш зумбуле, млад булбуле
Шта су моје црне очи?
Моје очи, црне ноћи
Тешко оном ко их види
Одма млађан обневиди

мој зумбуле,
мој булбуле!

ЋАТА

Знаш зумбуле, млад булбуле
Шта су моја медна уста?
Моја уста, жеља пушта,
Мед и шећер, јад и чемер...
Ко их љуби тај излуди,

мој зумбуле,
мој булбуле!

МАРКО

Еј, Миленко, где су оне године...

ЈАНА

Знаш зумбуле мој булбуле
Шта су моје вреле груди?
Два сунашца невиђена,
Два голуба заљубљена,
Ко милује тај болује...

мој зумбуле,
мој зумбуле!

МИЛЕНКО

Е вала нума Марко, лако је вама овде веселити се...
Имате ове певаче из Иванче, сваки дан, па милина...

МАРКО

Ја! Ето ова Јана... Одомаћила се овде... Више је у нас него у Иванчи... А ја ко влас' не могу јој ништа...

ДРАГАН

(Циганима.) 'Ајде почињи. — *(Коло се вије ситно и манито све се подцикује. Јана се увати до Драгана. — Бојана која је раније отишла враћа се — па Миљани до које је дошла.)*

БОЈАНА

Ено опет до оне и свагда до ње. И на данашњи дан је морао да ме уједе. — Ено купио јој ципеле, свилу, срму...

МИЉАНА

Шта ћеш јадна, ћути па трпи. —

БОЈАНА

А докле стрина? Докле? Ако ја не трпим и нисам трпела и шта све нисам чинила да му се успротивим, па ништа. Онај Раде има више срца и душе од њега. Натераће ме да учиним још већи грех но што учиних...

ЉИЉАНА

'Ајде не будали...! Разговараћемо се и о том. Овде и мене баш не носе у недрима, али ћутим...

ДЕВОЈКЕ И МОМЦИ

(Коло престало.) Да идемо код „Липе” па да тамо наставимо уз двојнице. — Јеси ли понео, Станоје?

ЈЕДАН МОМАН

Јесам... ево. — *(Покаже двојнице.)*

МИЛЕНКО

Па и ја да идем куме... време је, дон стигнем до Драгана...

МАРКО

Па да си бар још мало... *(Драгану.)* Драгане...

ДРАГАН

Ој...

МАРКО

Дела види да се упрегне. — *(Драган оде.)*

ЋАТА

Е девојке се данас осрамотише, ама ниједну не чу-
смо, ка' да немају ни гуше ни срца...

ДЕВОЈКЕ

Јес' ти ми баш знаш... 'Ајде баш да му отпевамо на
поласку једну...

ДЕВОЈКЕ

Девојка је воду заватала,
У њој бело лице огледала.

Смиље моје,
Миље моје!

Па је бистрој води говорила,
Бистра водо 'лађани студенче...

Смиље моје,
Миље моје!

Задржи ми слику на видику,
Кад мој драги дође води ладној.

Смиље моје,
Миље моје!

Нека пије нека лице љуби,
Нек жеђ носи нека мисли на ме.

Смиље моје,
Миље моје!

Нек зажеђа покрај воде саме,
Нек зна драги како је менека.

Смиље моје,
Миље моје!

(Полазе девојке и момци, још при последњој строфи.)
(При поласку.)

Збогом куме! Збогом газда Марко! —

МИЛЕНКО

'Ајде, па ћу скоро и вама кумовати само пожурите
али ако сте тако вредни и на раду. *(Смех и кикотање од-
лазе.)*

МАРКО

Збогом децо. — Што се тога тиче Миленко јесу...
Код нас кад се ради, ради се, а кад се весели, весели
се. — Све су то добро радили. — *(Кум устаје и спрема
се да пође.)*

ЈАНА

'Ајде једну нуму за срећна пута!..

МАРКО

Ено ти подиђе... Видиш ти шерета.

ЈАНА

Девојка је цвеће неговала
Неговала па је уздисала
Милодуше дај ми твоје душе
Жуто смиље твоје смерно миље
Љубичице твоје лепо лице
А ружице румен јагодице.—
Вита јело дај ми вито тело
Крине бели дај ми лице бело
Црна ноћи дај ми црне очи
Жељо пуста дај ми слатна уста
Моја жељо не остани пуста.—
Зоро рана, пошаљи ми јарана!

МИЛЕНКО

(Дреши кесу.) Алал ти грло! Вреди дуната. — Ево ти
од кума. *(Даје.)* Али да дођеш мало и до нас. Баш ћу да
причам по Дражњу за тебе.

ЈАНА

'Оћу... Хвала куме. — *(Цигани свирају некакав марш
— кума испраћају, он се прашта.)*

МАРКО

Еј децо! — Бабо овамо. — *(Долазе Драган, Бојана, Ми-
ленија и др. Опросте се. — Кум одлази. — Цигани сви-
рају. —)* Збогом нуме! — Вала ти!..

МИЛЕНКО

Збогом! 'Вала и теби Марко.

МАРКО

(Циганима.) Јано... *(Вади новац.)* Ево и од мене, па сад, у здрављу да се опет састанемо...

ЈАНО

Хвала... Збогом газда Марко... *(Одлазе са Јаном и цигани. Миленија и Бојана спремају. Миљана отишла својој кући. — Сумрак се спушта.)*

МАРКО

(Отишао узео штап, дотерао у ред одело.) Одох ја до ме'ане. Код Милоја наручио је по мене имам са њим нешто разговора. Доћи ћу раније али нећу вечерати, сит сам а и уморан сам. Ти Драгане види шта је са стоком. Је ли у реду? Сутра ваља ићи до воденице. Раде вели да се вретено ојело, те да се уреди...

ДРАГАН

Одо' ја, мајо, до ливаде, да саберем стоку...

БОЈАНА

Мајо 'оћеш вечерати, да пригрејем што?

МИЛЕНИЈА

Нећу Бојо... Попићу мало млена неварена, па ћу одмах у поњаве...

А ти их сачекај. *(Одлази у кућу. Звезде се појављују и месец се издиже.)*

БОЈАНА

(Пређе руком преко главе, па се онда замислила и села под дуд на једну трошну столицу.)

Е баш ми тешко... нешто ми стало ту па дави... дави... Еј црна Бојана шта од тебе би? Ја маштала једно а оно све наопано...

МИЉАНА

(Излази из куће, спази је.) Јеси ти то Бојо? —

БОЈАНА

Ја!—

МИЉАНА

Шта си се занела, ка' да гаташ у звезде? — Јеси уморна 'рано?

БОЈАНА

Јесам стрина, уморна сам као да сам вас други дан копала... Притисла ме нека мора па ми се не да осмехнути. —

МИЉАНА

Ти опет иста ка' јуче, ка' увек... Остави се тога. Видиш да су они задовољни и срећни, па шта ћеш. —

БОЈАНА

Они јесу али нисам ја. Стид ме саме себе. —

МИЉАНА

Алај си луда. Па ниси крива ти. Он је крив. Ти си га волела и сад га још ка' луда волиш, па зато си и учинила то. Само да те не одвоје од њега. Ти си морала. Ја!

БОЈАНА

Еј стрина... Кад се морам тако да ватам за њега. Где је његова љубав за мном? Као да ме није никад ни волео. Ка' да ме се гади. Шинуо ме по срцу крвнички, да ме... тишти до јауна. *(Плаче.)* Још да ми није тебе стрина, да се изјадам, би' учинила зло од себе и оног црва. Ето мислила сам кад му родим сина оставиће се снитње и пијанке...

МИЉАНА

Остави се дете суза... Ја ти опет велим твоја кривица није, но његова. А да му ниси родила ово дете, они би те сасвим оставили, да би морала ја пресвиснути и утећи. —

БОЈАНА

Био је мало бољи над се осетих мајком, па и они — али за кратко, па опет по његовом. — Па тај стра' од њега... Бојим се сваког сата дознаће, чуће шта, па што ћу онда? Стрепим од сваког шушња. Загледам се тако у оног мог црва, па час га лудо волим и љубим а час бих га удавила...

МИЉАНА

Мани се, не стра'уј. Бићу ја вазда уз тебе. Иако се поделимо, ја ћу те радо дочекати. Над год ти је тешко а ти код мене...

БОЈАНА

(Зачуђено.) А зар 'оће чика Милоје, да се дели?

МИЉАНА

Ја! 'Оће а што и не би? Сви се нешто праве као да им ја нисам у задрузи, као да сам ја туђин. А Милоје опет напрасит па 'оће деобу...

Не знам да ли је рекао Марку, али рећи ће му колико за дан, два...

БОЈАНА

И све ненано иде суноврат... Ето два рођена брата, па се не слажу...

МИЉАНА

Шта ћеш? Над Драган 'оће једно, Марко друго а овамо, овај мој треће...

БОЈАНА

Не ваља ти то... не ваља. *(Кашаљ Марков с поља пред двориштем.)*

МИЉАНА

Ево деда Марка, одо' ја... *(Пољуби Бојану.)* Лака ти ноћ...

БОЈАНА

(Сночила.) Лаку ноћ стрина. — *(Пољуби је у руку.)*

МАРНО

(Споља — говори сам себи.) Ја! Ето тако. Баш сад... мораде на данашњи дан, да ми загорча радост... *(Улази — ћути — дође до стола и готово се сруши на столицу.)* Боже, сачувај нас! Говорио сам ја, не узимај ту, она ће нас растурити... Ето сад... осетио сам ја то... Бунила га... бунила, па сад срамота и бруна, деле се Симићи... два брата, два рођена брата, које је бабо на самрти заветовао, да се не деле.. Јој Милоје, што не сачека да склопим очи... *(Као да је запланао, наслонио главу на руке. — Пауза. — Месечина обасјала цео приказ — у даљини негде бије Селимова шаркија лагано и тужно.)*

(З А В Е С А П А Д А)

ЧИН ЧЕТВРТИ

(Сеоска ме'ана. Декорација иста као у другом чину. Дубља јесен. Сељаци, гости ове ме'ане играју у једном углу карата За једним столом напред Раде са Ћатом седи и пије. — Свечаник је. — Јана и Селим са циганима око њих. — Чика Пера седи за столом пуши на дуги чибук и пије каву.)

ЋАТА

(Миљани.) Стрина дај још литар.

I СЕЉАК

Бре али ће се ови накресати.

II СЕЉАК

Алај им је то првина...

РАДЕ

(Миљани која је донела вино.) Стрина, немој се љутити на мене. Ако се разделисте ја нисам ни на чијој страни. Мене су и тако одаљили од куће, па направили воденичаром.

МИЉАНА

Та мани се Раде, што би се као ми на тебе срдили, Ниси ти нама ништа натрунио... А ни они нису, тек тако, боље је бити свој, знаш за кога радиш и зашто ти пуца грбача...

ЧИЧА ПЕРА

(Старина у селу. Бео као овца, одмерен и тих са другог стола.) Е није ни то добро прија Миљана... Деоба није ником добра донела а дај Боже да га и сада вама донесе...

РАДЕ

А што чика Перо?

ЧИЧА ПЕРА

Зато сине... Што више руку и више снаге и слоге, више и берићета и ма̀ла. — Није никад туђин оно и онако учинио као свој... Еј каква је то задруга била некад. Ето нешто помре, нешто се растури, па сад оста она лепа и родна земља ка' сироче... Драган његов јединац, чуда чини. Он немоћан, воли га, па муна је то...

РАДЕ

Ето сав посао пао на мене... Ако ја не потрчим оно ништа...

ЧИЧА ПЕРА

Тако је Раде... а и треба сине... Марко је добар и поштен ти си ка' његов а он зна шта му ти ваљаш. Али Милоје није требао да га жалости. Баш га то пече ка' отров... Ено баталио и судницу и кућу и све... А није ни лако. Свет ка' свет. Таква два брата, за причу, па шта им би?

ЋАТА

(Мало пијан.) Ја 'вала у судници све и сва... Ја како! Жао ми га је. Гледам само, шта чини. Поманем му колико могу.

ЧИЧА ПЕРА

Не ваља... Баш ме срце боли кад видим ону земљу како копни, дивља и плаче...

РАДЕ

Ноју чика Перо?

ЧИЧА ПЕРА

Ону изнад потока, код Недића белега. Каква је оно златна земља! — Е још си ти млада, не знаш ти, како је то тешко кад одеш па погледаш ону земљу, која те рањила, која злато рађа а она јеца... чујеш просто да земља плаче што нема руку да јој олакшају...

РАДЕ

Ја! Мука је то. —

ЧИЧА ПЕРА

Мука је то бо'ме, кад се некада земља заплаче...

Ја! А јеси ли видео кад год земљу с пролећа? А земља узорана, засејана... Све у њој ври. Пуца семе, клија жито, а сунце обасјало, па позлатило орање, па мислиш небо посуло златом твој труд и зној... Мириши поље, мириши земља. Клица избија... Е да си онда ослушноу са шевом и славујем како земља пева. Радује се... Олакшало јој се... рађа и избија перо... Е сине мој, треба земљу златом радити, волети и поштовати... Ја! *(Полио наву, платио и полако одлази путем подштапајући се.)* Збогом децо!

РАДЕ и ЋАТА

Збогом!

ЋАТА

Што волим да га слушам.

(Пева.)

А шта радиш материна снаго?
Ето, ништа... берем мало лишћа
Да накитим губер крај огњишта
Да успавам моје момче драго...

Зар баш тако материна снаго?
Мајно мила уморно је злато
Ал' је наше поље засејато
Орало је, сејало је... драго...

I СЕЉАК

Е јес' песма!

II СЕЉАК

Што ти певаш ћато над је ту Јана...

ЋАТА

Алај ви много знате шта је грло?

РАДЕ

Ој Јано!

ЈАНА

Шта је Раде?

РАДЕ

'Оћеш једну песму мени? Срдиш ли се још?

ЈАНА

Нисмо очи вадили. Ти нешто мене не гледаш а ни ја тебе...

А шта да нећу...

Мој пенџеру,

ај, хај, хај!

Мој пенџеру,

ти не дај!

Мој пенџеру,

Мој горки чемеру!

Био си ми

ај, хај, хај!

Био си ми

ти не дај!

Био си ми слађи од шећера

А сад си ми

ај, хај, хај!

А сад си ми

ти не дај!

А сад си ми горчи од чемера!

Мој пенџеру

ај, хај, хај!

Мој севдаху

не варај!

Мој пенџеру мој слатки шећеру.

ЋАТА

Бадава! Морам да ти признам Јано. Ја певам и сам састављам песме, али што их певаш ти то је за причу.
(Сељаци долазе у ме'ану — седају.)

МИЉАНА

(Доноси вино и прилази Ради.) Како је, очију ти Бојана? Нема је до мене поодавно?

РАДЕ

А како јој може бити? Код тебе је не пуштају а од мене зазиру... па белај...

МИЉАНА

А Драган као да нагађа. Било је. (Мисли се.) Кад оно беше једног свечаника код мене овде пио па те грдио и ружио...

РАДЕ

Мене?!

МИЉАНА

И тебе и њу...

РАДЕ

И њу?!

МИЉАНА

Ја! Беше ту само Милоје те га отпратио кући...

РАДЕ

Дакле зато су мене одвојили од себе и послали у воденицу... Сад ми тек пуче пред очима... Сад тек знам...

МИЉАНА

Ђути грдан... чуће људи...

ЋАТА

А шта то? Шта се думунђавате?

РАДЕ

(Да забашури.) 'Ајде ћато једну, 'оћеш ли за моју љубав... Дела ону што си ти сам саставио.

ЋАТА

'Оћу...

I СЕЉАК

Он је готов ка' запет пиштољ...

ЋАТА

Ти да ћутиш.

II СЕЉАК

Јес' брате! Не дирај у... влас'...!

ЋАТА

'Ајде, 'ајде!? Боље би било да помогнете... (Ћата пева сељаци припевају.)

Љубиш ли ме мој јаране

'рано моја,
снаго моја!

Коља спреми, 'ајде мени

Јано, отми ме!

Други жури мом вајату

'рано моја,
снаго моја!

Ти пожури своме злату

Јано, отми ме!

Нисам груди неговала

рано моја,
снаго моја!

Нисам носе расплетала

да дам недрагом!

Волиш ли ме мој јаране

'рано моја,
снаго моја!

У заранке пушку спремај

па ме одводи!

Не дођеш ли мој јаране

'рано моја,
снаго моја!

Младу ћеш ме закопати.

МИЉАНА

(Долази и јавља Ради.) Ено иде Драган овамо...

РАДЕ

(Весело.) Ако ће... Бар да 'оће да ме дирне да прекратим ствар... већ ми је доведе... *(Показује гушу.)*

МИЉАНА

Не, Раде. Ако ми направиш свађу, немој ми доћи више никад... Иначе смо у завади са Марном, да ја испаднем крива... *(Цигани свирају тихо, док се води разговор са Јаном.)*

ЈАНА

(Улази у двориште и упуту се ме'ани.)
Драгане... Газда Драги...

ДРАГАН

(Окрене се.) А ти си Јано? Шта је?

ЈАНА

Пст! Имам нешто важно да ти јавим... Али да се не љутиш много...

ДРАГАН

А шта то?

ЈАНА

Па ти си ми рекао да пазимо на онога бећара Раду. Због оне твоје... домаћице де... Бојане.

ДРАГАН

(Брзо.) А шта знаш? Шта? Говори...

ЈАНА

Па био знаш пијан... па...

ДРАГАН

Раде?

ЈАНА

Јес' он... па дош'о... то је било пре три дана код
моје мајне Дидије, да му баца карте...

ДРАГАН

(Брзо.) А ти?

ЈАНА

Ја му бацала, па га искушала... За Бојану...

ДРАГАН

(Брзо.) А шта говори?

ЈАНА

Па знаш, ја овај... ти си љут...

ДРАГАН

Море говори младости ти шта си се сплела...

ЈАНА

Па за њу вели овај... Како он са њом...

ДРАГАН

Он то вели... он? А шта још?

ЈАНА

Па то и...

ДРАГАН

Говори... говори све, шта кријеш.

ЈАНА

За дете... вели...

ДРАГАН

(Стего је за руку.) Да је његово је ли? А? Говори...

ЈАНА

Јес' то... Али што ме мучиш, што ме вучеш тако?

ДРАГАН

(Гурну је.) Ах... Дакле тако? Истина... Истина...
Удавићу је... Убићу скота... Осветићу се. Ама да не
вараш? — За инат њему?

ЈАНА

Их какав си! —

Немој да му кажеш, молим те... Немој да се свађаш, молим те. Да правиш чудо...

ДРАГАН

Добро... Добро... 'Ајде, бежи... иди... иди ми с очију... Жао ти је њега је ли? А овамо. — Право имаш. Сад сам још ја крив.

ЈАНА

Ја, сад тано. — Ала је бесан (*Одлази у механу.*)

РАДЕ

(*Цигани свирају.*) Дај, вина! Дај песму. Да се не дангуби. (*I и II сељаку.*) 'Оћеш вина Јоване? Дај и њима литар. Тано, ево ти, још ми ова остала. (*Вади банку.*) Дај пола мајсторима.

СЕЛИМ

Разболе се сарош момче младо
Разболе се нада зумбул цвета

Ох, туго, сарош бекрија!
Ох, јади дилбер ђидија!

Њега жали коло девојана
Њега двори најлепша девојка
Ох, не тужи млади севдалијо

Ох, не вени млади ашikliјо!

Ти кад пијеш, туру нам разбијеш
Ти нас будиш ти нас и успаваш

Ох, то грло нита ибришима!
Ох, та песма уздах из недара!

Пиј нам драги, пиј нам и попевај
Твојом песмом срца нам узбуди

Устај пуце препуне су груди
Силних јада са твог срца млада!

ЋАТА

Охо...! (*За време песме ушао је Драган и узрујан сео за сто — наручио вино, здравио се са сељацима а Рада као да и не види.*) О' газда Драгане...! Кано си?

ДРАГАН

Здраво ћато! Здраво.

ЋАТА

А ја мало весео са овим твојим...

ДРАГАН

Мој нао и твој...

РАДЕ

А што то?

ДРАГАН

Зато. Што питаш...? Шта си ми ти?

РАДЕ

Ја — ! Ја сам ти све. Да мене није.

ДРАГАН

Шта би било? Један слуга мање...

РАДЕ

Слуга, али у твога оца а не у тебе. —

ДРАГАН

И у мене си над си пао на мој комад. — *(Људи их умирују.)* Боље би било да си за послом...

РАДЕ

Ја радим, да ти пијеш, да би ти лењовао...?

ДРАГАН

(Скочи.) Доста! Не терај даље, јер ћеш сад. Ко је коме дошао на праг? — Ја теби или ти мени?

РАДЕ

(Полети.) Пустите га, да га згужвам, пост му његов и 'нао није ни за шта... *(Држе га, он их размане. Ћата их склања...)*

МИЉАНА

Јесте ли луди — шта вам је? *(Драган га мери, плаћа кивно — полазећи.)*

Платићеш ми ти...!

(Одлази.)

(ЗАВЕСА ПАДА)

ЧИН ПЕТИ

(Воденица на потоку. — Лево зграда више од прућа, греда и цепаних дасака. Са стране према гледалишту већи прозор кроз који се види у дубини кошић и чује лупа чекетала. Горе изнад воденице на десно, види се ограда од брвана и коља са прућем, којим је ограђен поток са брега наниже. Десно брежуљци и пут за кола. Пред воденицом на средини стара, дебела крушка а под њом дрвена клупа за одмор.)

Са стране воденице нека стара буква и греде. Поред воденице старо излизано и препукло коло — са обручем. — Чује се ударање чекетала и шуштање воде. Пролеће воде набујале. По подне — пет часова.)

РАДЕ

(Излази из воденице, брашњав, замишљен звиждуће и гледа ка потоку, због навале воде.)

I СЕЉАК

О . . . О! Стој! *(Зауоставља кола.)*

РАДЕ

(Погледа на ту страну.)

I СЕЉАК

О! Раде . . . Јеси ли ти?

РАДЕ

Ја сам Станко... Ја... Имаш ли што у колима...?

І СЕЉАК

Имам... 'Оди вере ти, да ми подигнеш овај џак, да натоварим на леђа...

РАДЕ

Ево ме, ево. *(Одлази иза сцене, па се онда појављује
І сељак са џаком на леђима.)*

І СЕЉАК

Много воде велиш...?

РАДЕ

Ја. Бојим се да не прелије. Бујица је. Брана је већ поманута. *(Сељан уноси џак и враћа се.)*

І СЕЉАК

Славе ти Раде, гледај самели ми тај џак нукуруза. Узми нешто више ујма само нек дође пре на ред...

РАДЕ

Не бригај ти, само ме плаши ова велика вода. Сва се бунва тресе а коло јури ка' лудо...

І СЕЉАК

Ништа то само пази да не зврји бадава... Доћи ћу ја, колико сутра, у ово време по проју а? Шта велиш?

РАДЕ

Дођи Станко... гледаћу...

І СЕЉАК

У здравље...!

РАДЕ

У здравље...! *(Иде гледа брану и воду па се онда
враћа.)* Све јаче. Бога ми ће бити квара... *(седне)* Које

ли је време? Нема ми још вечере..? Да ли ће ми Боже она пратити до краја? А мој мали Раде? Моје радовање...

О госпoде помози! — Докле ће се овако? Шта да радим? Да бегам... а газда Марко, шта ће рећи. Зар ја, Раде његова десна рука. Нек... нек... — али ове муке, ове неправде, докле ћу трпети?

Па бар да је њој добро, да је пази.. ја.. ја.. би отишао у свет. А овако она ка' мученица.. па мој Рада. — Да пропадну због њега и због мене...? Нек... нек, ја морам да трпим, још... још... *(Замисли се.)*

Да бежим с њом, са дететом? Да радим, ја се не бојим рада — јак сам ја. — Ка' црна јадна земља... али она? Газда Марко? Брука и срамота под старе дане, под седу косу? Нек, опет... нек *(ослушне и гледа)*... Ево некога... Гле па то је Бојана... Са дететом... Са мојим дететом...

БОЈАНА

(Улази уморна и задихана.) Ох... Ох... узми ми дете... Господа ти...! *(Седе на клупу.)*

РАДЕ

(Зачуђен а задовољан и не сања шта је. Узима дете и љуби.) Шта је? Шта је било Бојо? — Реци...

БОЈАНА

Ох... више се Раде овако не може, не да се више трпети на крај. — Дође о ручку нући, наружи ме, као... као... последњу... Хтеде да удави то дете... Удари ме песницом по рамену као последњег пса... Да не беше деда Марка убио би ме... Ето, — ето докле је дошло...

РАДЕ

(Занемиио дакле је говорила, па онда бесно) Дакле ударио те скот...?

БОЈАНА

Пијан... опет пије од ране зоре... Мене и не гледа... дете исто тако. По селу већ свашта кану, моје несреће нигде нема... О, Боже, сачувај ме да не излудим.

РАДЕ

(Бесан.) Ах... Ето... видим да се мора одавде ићи, Бојо... Драга моја Бојо..., ми морамо одавде да бежи-мо... другог нам спаса нема. Ја сам баш мало пре маштао о том. Отићи ћемо у ноји други крај или макар у варош. Ја ћу радити машта, имаћемо леба, па после видећемо. Ти не смеш више остати овде, а ни ја. Јер... јер ћу га заклати ако га само сретнем...

РАДОВАН

(Дете од две и по године.) — Мајо.. 'оћемо ми? Мрак је... бојим се...

БОЈАНА

Не бој се сине. Сад ћемо, ту је и Чина. — Не бој се. — *(Раду.)* Шта да чекам ако умеш светуј ме...

РАДЕ

Ништа. Ја велим да се одма иде одавде... али од-ма... Ја да идем да узмем од Милоја паре. Имам око две стотине. — Дао сам Миљани да ми чува на' да сам знао... Ето... то је све од десетогодишњег ајлука... 'Оћеш ли?

БОЈАНА

(Прилази му.) О Господе шта да се ради? Али даље се не може... *(Одлучно.)* Добро Раде. Хвала ти! Иди... одма, па се жури овамо. Ево већ ће мрак а мене обузео неки луди стра'! — Иди журно... иди...

РАДЕ

Одо'.. не бој се... Уђи ако 'оћеш у воденицу. За час сам ја натраг. — *(Пољуби Раду и Бојану.)* Сад си савим моја. Чуваћу вас двоје на' кап воде... *(Оде журно десно у дно путем.)*

БОЈАНА

(Гледа за њим.) Оде ка' ветар... Ах, мој Раде, да сам којом срећом пошла одма за тебе, а не за оног крв-ника... Али ја сам волела... и... и још... још... га

не мрзим... Мучио ме, нињио, ме нао Христа... и опет... ја га не отпатих... Ето донле ме доведе моја љубав... Али сад у добри час! Ко не зна шта сам ја преживела и преплакала тај нема душу. Ка' ни он... Између нас је пунао јаз, непремостив и грдан... Са нашим животом је свршено... Он га је размрснао... А Рада? Он је бар са душом, са срцем... доведе је поштен... воли ме... и отац је овог црвића... Па шта милостиви Бог да! *(Загрли дете.)* — Пауза *(Чује се топот коња.)* Ко је то? Боже... он... он... Пијан... поводи се... Ах... шта ћу сама...?

ДРАГАН

(Долази, поводи се.) Шта је? Има ли нога? *(Спази Бојану која не дише.)* Охо! Гле, а откуд ти овде? *(Бесан што она ћути.)* Шта мучиш... Говори над те питам... Још си ти моја... Ти... ти... чија ниси била!?

(Сети се на Рада.) Аха! Па ја луд а ти му дошла на ноге, да му скратиш време. *(Пође у воденицу, да види.)* Гле, па није ти јаран ту. Што ћутиш ко... ко...

БОЈАНА

Тако... Шта да ти говорим на толине гадне речи... Остави ме на миру. Ја ако сам дошла, дошла сам послом...

ДРАГАН

(Цинички.) Ха, ха, ха!... Послом. Добар ти је пос'о... И ја те луд назвао својом женом!? Ама говорили су ми...

БОЈАНА

(Коју вређа.) Лажеш... Ништа нико није могао да ти говори док се нисмо узели... Била сам најбоља девојка.

ДРАГАН

Види... шта ти знаш... а сад? Сад? Сад си најбоља... наложница мога слуге... Зар мислиш не знам... А свет? Шта веле по селу? У ме'ани? А моје име? *(Бесан удари је.)* Убићу те... блуднице...

БОЈАНА

Јаој! Остави ме над ти нисам добра...

ДРАГАН

А то дериште... то копице то дете рођено у греху. Чије је? Чије? Гадим се и сам...

БОЈАНА

А гадно ти је, је ли? Знаш све... Па добро да ти бар све јаде изјадам. Погрешила сам, је ли? Наложница сам је ли? Све сам... Последња жена? А зашто? Зашто? Зато што сам била луда? Луда за тобом. Узео си ме, јер си знао да сам добра, вредна и честита... Сви сте били добри према мени и веселили се...

ДРАГАН

(прекине је)

А ти?

БОЈАНА

Чекај... Слушај. Али докле? Чим Бојана не поста мајка... нема деце, ти први окрену у пијанке. Поче да ме вређаш, да ме називаш јаловицом. Зашто? Јесам ли ти ја крива? Сви ме у кући криво гледате, као уљеза а не твоју жену... Говорили сте да ћете ме отерати. Ах, моје муке и невоље. А ја луда, млада, луда за тобом. Кидала сам носе, чупала груди, црвавила срце и ударала главу о постељу... Да ме одвоје од тебе?! И онда. — онда. Ах, мени је било гадно. — Али се морало журно што пре, док ме не отерају...

ДРАГАН

Данле и признајеш..?

БОЈАНА

Постала сам његова. Ја... ја сам му се понудила. Било им је гадно, али сам морала... и...

ДРАГАН

(Као грози се.) Морала сам... морала...

БОЈАНА

И... и видиш, добила сам сина... ево, ево ово дете видиш, то је моје...

ДРАГАН

И његово? —

БОЈАНА

Мислила сам... Остаће то тајна... Неће се знати... Ти ћеш ми се вратити и сви твоји... И тано је и било. Али за кратко... Ти поче да пијеш... опет. Ја копних од сумње да се не сазна... И сад, ето опет сам вам сви-ма на путу...

ДРАГАН

Ја шта мислиш..? Шта би хтела? Зар си са мојим слугом спрегла, па још тражиш неко поштовање? Ти, ти си поварена, у крви, још... још... кб девојка...

БОЈАНА

(Вређа је, јер зна да је девојка била чиста као сун-це.) Лажеш,... лажеш! Како си гадан!

ДРАГАН

Ја сам ти гадан... Сад ти је Раде добар и леп...

БОЈАНА

И сто пута бољи од тебе, и вреднији и честитији...

ДРАГАН

(Бесан и сујетан.) И ти га волиш, је л'? Ха, ха, ха!

БОЈАНА

(Којој је превршило стрпљење.) Јес'! Волим па шта 'оћеш? 'Оћеш да убијеш? Уби! Не бојим те се, прекрати бар муку...

(Дете се уплашило, плаче и прибија се час уз мајку, час уз Драгана.)

РАДОВАН

Мајо, Мајо! Бато! Бато!

ДРАГАН

'Ајде... 'Ајде... од мене...

БОЈАНА

(Нежно и са свим срцем, детету.) Срце моје! Животе мој... Не дирај га! Не дирај ми у дете, као у очи, ано сам ти ја крива, није оно...

ДРАГАН

(Разколачио очи: пијан, бесан, дошла му страшна мисао у главу, да јој се освети, онако како ће је највише заболети. Удари Бојану, тако да она падне онесвешћена. — Он дограби дете, које вришти и улети страشان и неурачунљив у воденицу. — Пауза. — Затим излази као махнит и луд осврне се, па спреман да бежи.) Свршено... Свршено... (Уплашио се сам од дела — бега десно у прву кулису. Чује се топот коња којим је одјахао... Пауза. — Вода шушти и пада у јаз мутна и надошла.)

БОЈАНА

(Помиче се — полако се уздиже на руке — не може да се одмах сети шта је то било.)

РАДЕ

(Долази с десна.) Ево ме... *(Збуну се, не зна шта је.)* Бојо?

БОЈАНА

(Расвешћује се, сети се, цикне и устаје и ако има болове — полети у воденицу.) — Ах!... — (Затим врисак.)

РАДЕ

(За њом — разумео је, у трен, разумео.) Ај... Боже! *(Заурла, чисто као животиња, од бола.)* Је ли он? Он? *(Наслони се на воденични зид да не би пао од бола.)* Ах... Боже... Боже... мој... много је... много је... *(Полети и дохвати са зида пушку и излети напоље.)* Живети се не да... не може! Земља плаче... Земља, која нас обоје ранила...

(Одјури, страشان, правцем којим је Драган отишао... Бојана као луда, скаменила се а с десне стране долази биров Вилип, пијан посрчући и певајући лагано.)

БИРОВ

Ти па ти,
Ти па ти,
Ти ћеш мене љубити!
Љубити!.. Љубити!..

(ЗАВЕСА ПАДА)

КРАЈ

ПОГОВОР

ЈЕДНА УГАШЕНА ДРАМА ЖАРКА ЛАЗАРЕВИЋА

Драма из сеосног живота у пет чинова са певањем *Угашено огњиште* Жарка Лазаревића (1885—1915), имала је као и њен аутор злехуду судбину. Према нашим сазнањима изведено је у две поставке. А на основу литературе позоришне историографије ниједанпут.^{*1} Али пођимо редом. Праизведба у Народном позоришту у Београду је била 19. априла 1914. године у режији Илије (из милоште званог Чича) Станојевића, музику је компоновао Божидар Јоксимовић, који је био и диригент. Међутим, писац драме Жарко Лазаревић није назначен — желео је он или немо други — да писац остане анониман, иако је тада песник родољубиве песме *Ћесару, чуј ме* био више него популаран, драмски писац *Косовске трагедије* са сцена националних театара из Београда и Новог Сада (1913) више него признат, а глумац путујућих и народних позоришта више него препознатљив. Стога је непознаница зашто је на плакату изостало његово име. Само неколико месеци касније избио је Први светски рат у коме се убрзо угасио живот писца *Угашеног*

*1 Петар Воли: *Позоришни живот у Србији 1835/1944*. Музеј позоришне уметности Србије, Фанултет драмских уметности Београд, 1992, стр. 258 и 406.

*2 Архив рукописних дела Музеја позоришне уметности Србије заведено под бр. 19327.

огњишта, драме која се у заоставштини аутора^{*2} чува под његовим познатим псеудонимом Милан Јорговановић, а једна од верзија овог комада носи назив *Када земља заплаче*.

У једном другом ратном вихору, Другом светском рату, у једном позоришту које је деловало само у време окупације, у Дунавском народном позоришту у Панчеву, изведено је *Угашено огњиште*. Премијера је била 20. јануара 1943. године. Представу је режирао славни руски емигрант Александар Верешчагин (1885—1965), музика је била оригинална Божицара Јонсимовића. Али, ко зна из којих разлога, није потписан оригинални аутор Жарко Лазаревић, већ Петар С. Петровић (1899—1952), такође афирмисани глумац, песник и драмски писац тога времена. Тек у назнаци испод наслова стоји да је текст рађен према истоименом роману Жарка П. Лазаревића, али се поуздано зна да наш писац није писао романе, већ драме. Упоредном анализом текстова оригинала и „панчевачке варијанте“, може се са сигурношћу да тврди да је 1943. изведен само скраћени, штриховани текст Жарка Лазаревића. Једну од главних улога (Драгана) тумачио је Милутин Јаснић, потоњи свестрани позоришни посленик.

Индикативно је да оба нама позната позоришна извођења комада *Угашено огњиште* (*Када земља заплаче*) нису „ишла“ под именом његовог правог аутора. Данас, осам деценија после правог извођења, на основу многих, па и графолошких анализа, као и упоређивања различитих верзија рукописа са сигурношћу може да се тврди да је прави аутор драме која је пред нама — Жарко Лазаревић.

Драма из сеоског живота у пет чинова са певањем *Угашено огњиште* брзоплето се класификује као народни комад са певањем и пуцањем^{*3}. Она је превасходно социјално-психолошка драма, са озбиљном тематиком, где је љубавни заплет тек у другом плану, а ванредни напеви на оригиналне пишчеве стихове само су спољни украс ко-

^{*2} Милеча Никוליћ *Заборањени песник, драмски писац и глумац Жарко Лазаревић 1885—1915*, Театрон, бр. 5, Музеј позоришне уметности Србије, Београд, 1976, стр. 75—80.

мада, који са радњом немају директних додирних тачака. У средишту интересовања Лазаревићевог драмског текста су питања као што су опстанак или гашење задруге Симића, имање или неимање порода, мушка или женска јаловост, па тек онда љубав и мржња, верност и прељуба, песма и туга главних јунака. Драмска снага дешавања, даровити песнички језик, поуздано грађење карактера, вешто вођење сценске радње главне су одлике драматургије комада, који се понегде назива *Угашено огњиште*, а понегде *Када земља заплаче*. Народни или сеоски комади са певањем и пуцањем немају тако драматичне наслове, ни тако сложenu тематiku, ни тако разрађену драматургију. Трагична суровост завршног призор, нада страдају недужни, а огњиште се гаси, која је исказана готово без речи, али разрађеним мизансценом, спада у ред најбоље простудираних, антологијских написаних епилога у свеукупној српској драматургији.

Изванредно написани стихови многих песама, које прожимају цео комад, (углазбио их је Божидар Јоксимовић, који је стихове и ноте из *Огњишта* штампао 1931), одвлаче на погрешан траг. Многе од Жаркових песама постале су толико популарне, да су временом почеле да бивају „народне“, као на пример *Шта је младост*, *Моја Босно*, *Сву ноћ пијеш* и друге. Њихова популарност и присутност певачице, цигана и свирача на сцени навела је поједине аналитичаре да траже и проналазе утицај Милована Глишића и Борисава Станковића.*⁴ Но, нама се чини, после сагледавања целокупног пишевог драмског и поетског дела, да је због много чега Жарко Лазаревић особена, оригинална, самосвојна појава у нашој *драмској баштини*.

ДУШАН Ч. ЈОВАНОВИЋ

*⁴ Рашко В. Јовановић *Позориште и драма*, „Вул Нарацкић“, Београд, 1984, стр. 183.

РЕЧНИК МАЊЕ ПОЗНАТИХ РЕЧИ

- АЈЛУК** (тур.) — плата
АШИК (тур.) — љубавник, драган
БУЋМЕТ (тур.) — вез израђен од упреденог
свиленог концa
ВАЈАТ (тур.) — омања дрвена кућа у којој ноћивају
младенци
ГРАДИНА — башта, њива
ГУБЕР — сељачки груб покривач изатнан од вуне
ДРВЉАНИК — место у дворишту где стоје дрва
ЋИДИЈА (тур.) — јунак
ЋУЛ (тур.) — ружа
ЗАМАН — узалуд
КАЛОПЕР — травната мирисна биљна
КМЕТ — сељак
МАЛ — имовина
ПРЕШНО — журно
РОГАЉ — угао, ћошак
САРОШ — пијаница, бекрија
СВЕЧАНИК — празник
СОФРА (тур.) — трпеза
СТОЖИНА — колац око којег се сажима стог
ТРЕПЕТ — дрхтање
ЋЕМАНЕ (тур.) — виолина
ЧЕКЕТАЛО — направа, која покретана млинским каменом
чачка зрно у кошу, да би испадало
ШАРКИЈА (тур.) — врста тамбуре са дугачком дршком

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

ПРВО КОЛО

Књига 1

Панта С. Срећковић
БОЈ НА ДУБЉУ

Књига 2

Милун Т. Ибровац
БОЖИЈИ СУД НА МЕНДИНОМ БРДУ

Књига 3

Милорад Поповић Шапчанин
БОГОМИЛИ

Књига 4

Илија Вукићевић
ЛЕПА БУЛА

Књига 5

Живно М. Романовић
ПРОКОП

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

ДРУГО КОЛО

Књига 1

Милорад Поповић Шапчанин
ДУШАН СИЛНИ

Књига 2

Милорад Поповић Шапчанин
ГОСПОЋИЦА КАО СЕЉАНКА

Књига 3

Милорад Поповић Шапчанин
ТРНОВА КРУНА

Књига 4

Мита Поповић
КРВАВИ ПРЕСТО

Књига 5

Светислав Ђурђевић
ЛАЖНА ИСПРАВА

CIP — Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

886.1/.2-2

ЛАЗАРЕВИЋ, Жарко

Угашено огњиште : драма из сеоског живота у пет чинова са певањем / Жарко Лазаревић : [уредник и приређивач Душан Ч. Јовановић]. — Београд : Музеј позоришне уметности, 1996 (Београд : Србоштампа). — 68 стр. ; 20 см. — (Библиотека Драмска баштина ; коло 3, књ. 3)

Тираж 500. — Стр. 65—67 : Једна угашена драма Жарка Лазаревића / Душан Ч. Јовановић. — Речник мање познатих речи : стр. 68.

ИД=48499212

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

ТРЕЋЕ КОЛО

Књига 1

Мита Поповић
НАШИ СЕЉАНИ

Књига 2

Жарко Лазаревић
САМРТНА КЛЕТВА

Књига 3

Жарко Лазаревић
УГАШЕНО ОГЊИШТЕ

Књига 4

Жарко Лазаревић
КРОЗ ШИБУ

Књига 5

Тодор Пинтеровић
ЈУРМУСА И ФАТИМА